

Goran Samarđzic *Irodalom Szarajevóban*

Szarajevó a világ egyetlen olyan városa, ahol száz emberből öt művész. Elég magas átlag. Mialatt Boszniát felosztották, a művészek Szarajevóban maradtak, vagyis abban a részében, ahol a muzulmánok, szerbek, horvátok és zsidók együtt éltek. Mindig is keveredtünk. Az én apám szerb ortodox, az anyám viszont muzulmán. Nem oszthatom fel magam darabokra! Ezért elhatároztam, hogy én én vagyok, és nem valamiféle etnikum. Ez így volt természetes a háború előtti Szarajevóban, és most is megpróbálunk együtt maradni. A legjobb művészi eredmények a többkultúrájú élet szülöttei, akár az olyan életéi, melyben számos különböző fűszer van. Ha csak egy fűszert teszünk a főztünkbe, sosem ízletes.

A mondataim rövidebbek lettek. Nem volt időm a hosszú mondatok luxusára. Gyorsan és remény nélkül írtam, minden új mondat közben kellemetlen meglepetésre számítva. Ebben a kapkodásban nem tudtam, vesszőt tegyek-e, vagy új bekezdést csináljak. Nem volt az íráshoz szükséges, biztonságos helyem. Néhány társam többet írt, mint én. Talán örültek voltak, vagy bátrabbak. Igen próbálkoztunk, hogy írásainkat kiküldjük az országból, nem akartuk, hogy kézirataink szétlőtt otthonaink romjai alatt tűnjenek el. Azelőtt az volt a szólásmondásunk, hogy „kéziratok nem égnek el”, de hát — gondoltam — már hogyan égne el a kézirat Szarajevóban, amikor az egész város ég. Most már tudom, hogy minden tud égni. Egy költő azt írta, „sietek leadni a kéziratot a kiadóhoz” (“Publish or perish” helyett “publish before perish”) — kiadni, amíg élünk, ez lett a mottónk.

Néha megváltozott a témánk a háború miatt. Sok író csak a háborúról írt, de én nem akartam. Csak a békebeli emlékeimről akartam írni. A háborúról írni puszta mazochizmus. Minden pillanatban újra kell élni a fájdalmat, a tragédiákat, a katasztrófát. Kényszeríti magát az ember, hogy arra emlékezze, amit el akar felejteni. Ezért nehéz írni a háborúról.

Ennek ellenére néhány igen jó könyv és elbeszélés jelent meg a háborúról Szarajevóban, és remél-

tem, egyre több fog megjelenni, mert itt most ez az irodalmunk bázisa.

*

Köszönöm, hogy meghívtak, és köszönöm, hogy hallani akarnak a szarajevói irodalom életéről és haláláról.

Olyan országból jövök, amelyet önök csak a televízióból ismernek, és ez az ország most nem nagyobb, mint az önök készüléke. Csaknem négy éve, hogy az első gránátok lecsaptak Szarajevóban, négy éve, hogy szűz fülünkben először visszhangzottak a robbanások. Válaszunk a testi félelem volt: túl gyorsan történt minden, nem volt idő analizálni, csak ösztönösen reagáltunk. Én azonnal vécére mentem. Akkor még csak ember voltam, nem katoná, mint később. Ez 1991. április 6-án történt.

Többször próbáltam írni róla, mit éreztem az első bombázáskor, de nem ment. Említettem, hogy a macskám várt rám a fürdőszobámban? Ma már ő is veterán.

Az első bombázás alatt nem hittük, hogy a háború sokáig fog tartani. Azt hittük, két nap alatt túl leszünk rajta. Ezért minden piát felittünk, minden ételt felettünk, és elszívtuk az összes cigarettát. Nagy bulit rendeztünk a pokolban. Kivettem minden megspórolt pénzemet a belgrádi bankból (vagy háromezer német márkát), és az egészet elköltöttem azokban az első napokban, mert nem akartam éhesen vagy szomjasan meghalni. Ennek ellenére fogyni kezdtünk. Akármennyit ettünk is, a félelem kezdte belülről felfalni a testünket, akár a kielégíthetetlen rák.

Vagyis: hogyan is élünk manapság? Leköltözünk a lakásból a szuterénbe vagy a pincébe, és néha pár drága pillanatra feljövünk a felszínre levegőért, hogy aztán újra visszatérjünk a föld alatti koporsónkba. Gyönyörű tavasz volt, és én csak csodálkoztam, hogyan virágzik a természet a gránátok között; nem érdekelték az emberek közötti félreértések.

Megváltozott az idő fogalma. Már nem néztem az órára. Az órák a másik világba tartoztak. Ahogy a mutató körbement a lapon, úgy csökkent a fontossága. Nem percről percre, hanem eseményről eseményre éltünk. Két esemény között, készültem a katasztrófára.

Szenvedtünk. Mikor a szenvedések legfelső fokára értünk, megszűnt a vízellátás, és kialudt a villany. Egy kis patakhoz rohantam, amely a front mellett folyt. Volt egy üres coca-colás üvegem, amit sikerült megtöltenem vízzel. Ittam belőle egy kicsit, a többiben megfürödtem. Aztán kimostam a ruháimat a mosdóvízben, majd beleöntöttem a vécéakagylóba, remélve, hogy leviszi azt, ami ott volt.

Egyszer, amikor a patakhoz mentem, háromszáz emberrel együtt álltam sorba, akik várták, hogy a pumpához jussanak. Egy kis lépést haladtam a sorban. Lövés dördült, és a mögöttem álló nő a földre bukott. Mindenki futni kezdett. A nő erősen vérzett, a golyó a veséjén és a gyomrán fúródott át, és a hátán távozott. Felemeltem, és elkezdtem vele futni felfelé a dombon. Biztos voltam benne, ha felérek a dombtetőre, akkor túléli, s hogy az én akaratom elég lesz rá. Körös-körül minden csupa vér volt. Végre biztonságos helyre érkeztünk. Az asszony pár perc múlva meghalt. Nem tudtam a során változtatni.

Így elhatároztam, hogy katona leszek, valaki, aki békét és ételt tud nyújtani az embereknek, s köztük önmagának is. Azt gondoltam, „kimegyek a tűzvonalba, és megfutamítom az ellenséget, hagyjon bennünket békén!” De amikor az első bomba fölrobbant a közelemben, meggondoltam magam, és csak azzal foglalkoztam, hogyan tudnám elkerülni, hogy behívjanak, vagy hogyan tudnék valami nyugodt helyet találni magamnak a hádseregben, távol a harcoktól és aknáktól. Így lettem újságíró.

Mikor betettek a sajtóirodába, első feladatombként holttesteket kellett kiásnom: katonák tetemeit, akik a fronton estek el. Jegyzeteket készítettem az emberek egyenruhájáról és a rajtuk talált értékekről. Az egyik nap egy két éve ásott sír került sorra. A holttestek már felbomlottak. Egy férfinál öngyújtót találtam, meg egy órát, fekete plasztik óraszíjon, azon, ami a csuklójából maradt. Az öngyújtó nem működött. Mikor közelebből megvizsgáltam az órát, láttam, hogy a másodpercmutató még jár. Ezek a dolgok töredék részei az emlékeimnek. Köszönöm, hogy meghallgattak.

MARIANNA D. BIRNBAUM FORDÍTÁSA

Goran Samardzic írja önmagáról:

1961. április 6-án születtem Szarajevóban. Hároméves koromig ott is éltem, azután húsz évet töltöttem Belgrádban. Ezalatt az idő alatt elvégeztem az elemi és a középiskolát. Visszatérve Szarajevóba, az ottani egyetem világirodalmi tanszékének voltam a hallgatója, és ott kaptam meg 1986-ban a diplomámat.

Több volt jugoszláv irodalmi és kulturális folyóiratban közöltem irodalmi kritikát, verseket. Első verseskötetem, a *Lutke* (Bábok), 1990-ben jelent meg. Egy novelláskötetem, a *Koncert za lijevu ruku* (Koncert bal kézre) 1991-ben látott napvilágot. A legújabb verseimet és elbeszéléseimet tartalmazó kötetet, az *Otkazano zbog kišet* (Eső miatt elmarad) 1996-ban adták ki.

Egy novellám 1989-ben elnyerte a Radio Belgrad első díját, egy másik elbeszélésem 1995-ben Szarajevóban nyert díjat.

A háború alatt verseket és prózai műveket fordítottam olaszra, németre és szlovénra.

Jelenleg a *Lica* (Arcok) című folyóirat főszerkesztője vagyok.